

Voisine-Jechová, Hana

Několik poznámek k pojetí literatury u Čechů a Slováků mezi romantismem a realismem

In: *Literární historiografie a česko-slovenské vztahy*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). V Tribunu EU vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2011, pp. 13-22

ISBN 978-80-7399-769-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134224>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Několik poznámek k pojetí literatury u Čechů a Slováků mezi romantismem a realismem

HANA VOISINE-JECHOVÁ (PAŘÍŽ)

Klíčová slova

dialekt, jazyk, kosmopolitismus, lidová slovesnost, národní škola, příslušnost etnická, příslušnost teritoriální, slovanská vzájemnost

Key Words

cosmopolitanism, dialect, folklore, language, national affinity, « national school », Slavonic reciprocity, territorial affinity

Abstrakt

Chápání národní literatury je spojováno s jazykem a zde dochází ke sporům ve všech slovanských oblastech (je jeden slovanský jazyk s mnoha nářečnými nebo jde o různé slovanské jazyky). To se odráží nejen ve vztazích Čechů a Slováků, ale i v konfliktní situaci vytvořené na Slovensku. Slovenská literatura se však neliší od české pouze jazykem. Je v ní déle zdůrazňována lidová slovesnost, projevuje se v ní jednoznačnější příklon k literatuře ruské, atd. Někteří spisovatelé čeští a slovenští (např. Krásnohorská a Hurban Vajanský) zastávají názory podobné, jinde (zvláště ve vztahu k inspiraci kosmopolitní) se slovenská literární kritika od české liší. Analogie a rozdíly mezi literaturami se však neprojevují stejně ve všech žánrech a směrech a krom toho je nutno vzít v úvahu, že vedle kulturní příslušnosti etnické existuje i proměnlivá příslušnost teritoriální. V tomto smyslu se srovnání obou literatur otevírá k dalším výzkumům.

Abstract: The Czech and Slovak Literary Conceptions between Romanticism and Realism.

Only a literature written in a national language was considered an independent literature and in this case, there was much incomprehension among the Slavs, and particularly between Czechs and Slovaks. But the specificity of Slovak literature is not founded only on the character of the language in which it is realized. Evolving in other circumstances than the Czechs, the Slovaks respected a different hierarchy of aesthetic and spiritual values. They were more deeply influenced by folklore, they were

more interested than the Czechs in the Russian literature, they set greater store by the national tradition, sometimes (perhaps more often than the Czechs) rejecting cosmopolitan models. Cultural affiliation results not only from ethnic but also territorial affinity and the relations between different peoples (between Czechs and Slovaks) are not developed in the same way in all literary movements and genres.

Existuje nějaká národní specifická v teoretických a estetických nebo i jiných přístupech k literárním dílům ? A jsme schopni tuto specifickou definovat ? Vezmeme-li v úvahu situaci, jaká se vytvářela v Čechách a na Slovensku od třicátých do osmdesátých let XIX. století, odpovíme na první otázku kladně. Mnohem obtížnější bude tuto specifickou definovat.

Literární teorie je spojena s literární tvorbou, která není jednotná, ale prosazuje se jako proměnlivý proud výrazů, sdělení a výzev vytvářený díly hybridními a mnohoznačnými, jejichž interpretace mohou s časem odkrývat jejich různé významy. Lze sice říci, že Mácha je básníkem českým, Janko Král slovenským, Nerval francouzským, Lermontov ruským ... Jenže v čem spočívá jejich „národní“ rozdílnost ? Pociťujeme ji, v odborných studiích se nad ní badatelé zamýšlejí, většinou však k syntetickým závěrům nedospívají. Na jedné straně vznikají práce analytické, které upozorňují na různé paralely mezi jednotlivými spisovateli, ale nevedou k obecnějším závěrům, na druhé straně se šíří informace „internetové“, které se omezují na citování materiálů bez interpretace. Potřeba syntetického pohledu na kulturní dění však zůstává.

Dějiny slovanských literatur

Vývoj našich literatur se řadí do kontextu celoevropského a v jejich dějinách se odrážejí proměnlivé a rozdílné názory na jejich spojitosti. Objevovaly se snahy chápat slovanské literatury (a to nejen literaturu českou a slovenskou) jako celek – a zde se naráží na mnohá úskalí. Zcela jednotné pojetí dějin národních literatur nebo jejich komplexů neexistuje. Literatury francouzská, italská a španělská nejsou obvykle v syntetických historických pracích propojovány, byť jsou psány románskými jazyky, literatury skandinávské takto často propojovány bývají. Postoj ke slovanským literaturám je rozporný. V roce 1826 vydává Slovák Pavel Josef Šafařík *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Z titulu by vyplývalo, že autor chápe slovanské literatury jako celek a to by do určité míry odpovídalo autorovu pojetí kulturního společenství Slovanů. Ve skutečnosti však jde o informace o jednotlivých slovanských literaturách bez interpretace jejich spojitostí a paralel. Sám Šafařík se

ostatně k tomuto dílu vyslovil kriticky, byť jeho význam nelze podceňovat.

Je možno považovat jeho spis za výraz „slovenského“ myšlení? Knižka byla napsána německy v Novém Sadě a za podpory Kollárovoy a Hamuljákovy byla vydána v Budíně. Sám Šafařík žil dlouhá léta v Praze, psal česky, ke štúrovské odluce se nepřipojil a je právem citován stejně v dějinách literatury české jako v dějinách literatury slovenské. Tento úděl s ním ostatně sdílí i dosti autorů dalších.

Zájem o slovanské literatury se postupně objevuje na různých vědeckých pracovištích a dostává se do programu obecných studií. V souvislosti s tím vznikají jejich další dějiny, a to nejen v zemích slovanských. V letech 1840-1844 přednáší Mickiewicz slovanské literatury na Collège de France. Sám však francouzský text ani jeho polský překlad nevydal. Postarali se o to až jeho polští posluchači. Jde o přednášky, koncipované nerovnoměrně a věnované nakonec především filozofickým úvahám.

Pojem slovanských literatur se objevuje i v přednáškách Čelakovského proslovených v roce 1849, ale vydaných Jirečkem téměř o třicet let později (1877). Jsou věnovány především nejstaršímu období a tam bylo možno najít společné „slovanské“ rysy snadněji než v době nově. Autor se však zamýšlí i nad situací současnou. Je přesvědčen o „jednotě“ Slovanů, ale zároveň konstatuje, že kmen slovanský je náchylný k rozdrobování, že užívá mnoha nářečí, a ve vztahu k Čechům a Slovákům přímo říká:

Proč slovenština v Horních Uhřích tak blízce s námi spřízněná, pod tuto jednotu (t.j. Čech a Moravy) zcela nevešla a vejítí nemohla, má bez odporu v tom svou příčinu, poněvadž tyto kraje nikdy, aspoň nikdy na delší dobu nevstoupily jsou do spojení s korunou českou a tudy s panujícím zemským jazykem.¹

V podobném duchu jsou psány i další dějiny slovanských literatur, ať už byli jejich autory Češi, Poláci nebo Rusové. Objevují se v nich dvě koncepce různě prosazované: snaha zdůraznit jejich společenství - nebo tendence upozorňovat na specifčnost každé z nich. Poláci zdůrazňovali samostatný vývoj každé ze slovanských literatur, někteří Češi stejně jako Slováci a Rusové upozorňovali na jejich společné rysy. Takto byly koncipovány dějiny slovanských literatur u Pypina i u Máchala, ba i u Franka Wollmana, který výrazněji než jeho předchůdci usiloval o postížení společných slovanských rysů. Bylo to dáno tím, že byl více než většina jeho českých kolegů spjat s prostředím slovenským?

¹ Čelakovský: *Čtení o počátcích vzdělanosti a literatury národův slovanských*, Praha 1877, s. 45.

Je příznačné, že většina autorů, kteří psali dějiny slovanských literatur, se zabývala lidovou slovesností, kde bylo snadnější než v literatuře umělé postihnout určité společné rysy nebo příznačné rozdíly těchto literatur.

Slovanská vzájemnost u Slováků a u Čechů

Myšlenka slovanské vzájemnosti se sice neobjevila poprvé u Slováka Kollára, jejím stoupencem byl už v XVII. století charvátský kněz Křížanič a po něm i další (Slovák Herkel, Slovinec Majar)², je však spojena především s jeho rozpravou „O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečnými slávskými“ (Hronka, 1836), která v rozšířené německé verzi *Über die literarische Wechelseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation* (1837) vzbudila široký ohlas a nekoněné polemiky. V duchu dané doby jde o spojení úvah o literatuře a o jazyku a zájem o jazyk, chápaný jako znak národní příslušnosti, přesahuje estetické koncepty literární tvorby, byť lze předpokládat, že Kollár, který se sám zabýval lidovou písní, měl často na mysli tento typ poezie. Říká ostatně přímo : „Každý spisovatel kmeňa, aby ho čítali a rozumeli mu, musí byť prisne ľudový...“³ a lituje, že někteří básníci (Puškin, Mickiewicz, Milutinovič) nejsou oduševněni ideou slovanské vzájemnosti.⁴

Jde o jeden z projevů dlouhotrvajících sporů : je jeden slovanský jazyk s mnoha nářečnými (t.j. existuje jeden „slovanský národ“) nebo jde o skupinu různých samostatných slovanských jazyků, jimiž se vyjadřují národy sice blízké, ale různé ? Šafařík mluví o slovanské literatuře různých nářečí, ale jak už bylo řečeno, se svým dílem nebyl spokojen, byť jednotu slovanskou nezavrhoval. Kollár nepochybuje o existenci „slovanského národa“, v titule přednášek Čelakovského se naproti tomu objevuje pojem „vzdělanosti a literatury národův slovanských“, t.j. užívá se v něm plurálu.

Proti vzájemnosti slovanské neprotestuje nikdo, je však chápána různě a naráží na problémy spojené mnohdy s konflikty Rusů a Poláků. Obvykle se tvrdí, že Slováci jsou bližší Polákům než Češi, i zde však dochází k různým rozporům. Kollár poslal do pekla Mickiewiczze jako nevzájemníka, zatímco Mácha jím byl nadšen. Příslušnost k literárnímu směru (k umírněnému romantismu s prvky klasicistními nebo k romantismu vzpoury) byla silnější než politicky zabarvená ideologie. Pro Kollára, a ještě výrazněji

² Této otázce je věnována mezi jinými studie M.Murka „Slovanská myšlenka před Kollárem“, in: *Slovanská vzájemnost 1836-1936*. Uspořádal Jiří Horák, Praha 1938.

³ Jan Kollár: *O literárnej vzájomnosti*, Bratislava 1954, s. 134.

⁴ O. c. , s. 123.

pro Štúra, šlo o přimknutí k nejsilnějšímu a jedinému nezávislému slovanskému státu, k Rusku, a to na základě příslušnosti etnické. Naproti tomu Koubek, spjatý s prostředím polským, zdůrazňuje ve své stati z roku 1847 „Slovo o Panslavismu“ příslušnost teritoriální. Podle něho je rakouský císař jediným pravdivým vládcem Mnohoslovanem (Polyslávem), neboť v jeho říši žije, relativně nejlépe, největší počet Slovanů⁵ a slovanská vzájemnost by se pak měla rozvíjet především v rámci rakouské říše.

Štúr je pokračovatelem i odpůrcem Kollárovým. O Slovanech mluví často jako o „národu“, a bylo by tedy možno předpokládat, že je zastánce jejich kulturního společenství. Jednotlivé slovanské národy však rozlišuje a mluví o různých slovanských „plemenech“. To sice odpovídá Kollárovu pojetí slovanských „kmenů“, Štúr však silněji než jeho předchůdce zdůrazňuje jejich rozdíly, a to právě na příkladu Čechů a Slováků. Existují sice „Slované“ jako celek, ale spíše než realita je to ideál, ke kterému je nutno směřovat.

Jeho jazykovou odluku Češi a mnozí Slováci⁶, nepochopili. Na Slovensku byl jeho počín někdy kritizován dokonce ostřeji než v Praze, byť na druhé straně tam byl opět obdivován mnohem silněji než v Čechách. Češi odmítali odluku většinou dost umírněně jako politováníhodný omyl, u Slováků naproti tomu vyvolávala bouřlivé spory, které vedly až k osobním útokům.

Docházelo k nedorozuměním, která byla někdy inspirována sympatiemi Čechů ke Slovákům. Slovensko přitahovalo české spisovatele. Někteří čeští básníci se snažili vplétat do svých děl výrazy slovenské s přesvědčením, že tak obohacují češtinu. Pro Čechy byly pak jejich verše těžko srozumitelné⁷ a sotva lze říci, že by se tím byli přiblížili Slovákům, kteří české knihy četli – a čtou dodnes – běžněji než Češi díla psaná slovensky.

V Čechách byla slovenština dlouho považována za jeden z dialektů, aniž by tím byla nutně popírána osobitost slovenské literatury. Ještě podle Jaroslava Vlčka je Štúr tvůrcem nového nářečí.⁸ To však nesnižuje význam děl, která jím jsou psána. I řecká literatura byla vytvořena v různých dialektech.

Od představy jednotné kultury slovanské se však čím dál tím více upouštělo, byť ne se stejným důrazem ve všech zemích a u všech spisova-

⁵ Jan Pravoslav Koubek: *Sebrané spisy veršem i prozou IV*, Praha 1859, s. 81.

⁶ O vztahu Slováků ke koncepcím Kollárovým pojednává studie Alberta Pražáka „Kollárova myšlenka slovanské vzájemnosti“, in : *Slovanská vzájemnost 1836-1936. O.c.*

⁷ Viz Jan Neruda : *Literatura III* , Praha 1966, ss. 181, 261.

⁸ Jaroslav Vlček: *Literatura na Slovensku*, Praha 1881, s. 42.

telů – a místo termínu „nářečí“ začínali i odpůrci Štúrovovy odluhy užívat termínu „jazyk“ a to pak vedlo k novým koncepcím kulturních vztahů česko-slovenských. Podle hlediska etnického literatury a jazyk tvoří jednotu. A tam, kde byl samostatný jazyk, byla i samostatná literatura. Je přirozené, že tato koncepce byla prosazována důrazněji na Slovensku než v Čechách.

Ocítáme se tu však nadále v situaci plné rozporů. Jak už bylo řečeno, mnozí spisovatelé patří do obou literatur, je to však někdy různě interpretováno v Čechách a na Slovensku. Ve většině dějin české literatury se objevují informace o literatuře slovenské, byť jich s časem ubývá a nakonec se omezují na komentáře česko-slovenských vztahů, především z doby předštúrovské. Ve všech dějinách literatury české i literatury slovenské najdeme Jana Kollára a Pavla Josefa Šafaříka (psaného někdy Šafárik). Zatímco však ve Vlčkových *Dějínách literatury na Slovensku* a v Pražákových *Dějínách slovenské literatury* je bohatě citován Komenský, ve francouzské příručce od Štefana Povchaniče *Histoire de la littérature slovaque. Des origines à la Première Guerre mondiale* (L'Harmattan 2003) se jeho jméno nevyskytuje.

Pro Nerudu patří Hurban Vajanský „mezi nejnadanější spisovatele naše“⁹, považuje jej tedy za spisovatele českého. Ve vydání kritických statí Vajanského je naproti tomu česká literatura zařazena mezi literatury „cizí“ a je jí tam věnováno méně pozornosti než literatuře ruské, byť o některých spisovatelích (například o Sv. Čechovi) se autor vyjadřuje pochvalně.¹⁰ Bylo by možno říci, že slovenská literatura byla v druhé polovině XIX. století orientována na slovanské literatury, a zvláště pak na literaturu ruskou, výrazněji než literatura česká, která se v té době obracela spíše ke vzorům francouzským a anglickým? Do určité míry by takové tvrzení bylo snad oprávněné.

Jak už bylo řečeno, ve všech literárních studiích, českých stejně jako slovenských, je základním kritériem národní příslušnosti jazyk – a různí spisovatelé pak byli považováni za „Slovany“, za „Čechoslovany“ nebo za Čechy a Slováky. Teprve na konci XIX. století Hubert Gordon Schauer prohlásil – ostatně ne v souvislostech slovanských, ale ve vztahu k situaci švýcarské - , že ne jazyk, nýbrž historie dělá národ.¹¹ Slo však o myslitele, který narážel na odpor i v Čechách a který by na Slovensku byl nalezl asi ještě méně porozumění, byť by právě jeho názory, připomínající ostatně úvahu Čelakovského, byly mohly podpořit ideu samostatné kultury slovenské.

⁹ Jan Neruda : *Literatura III* , o. c., s. 291.

¹⁰ Viz S.H. Vajanský: *State o svetovej literatúre*, Bratislava 1957.

¹¹ Hubert Gordon Schauer: *Spisy*, Praha 1917, s. 268.

Pojetí národního charakteru a literární tvorby

Ve studii „O národných povestiach a piesniach slovanských“ (1852) zdůrazňuje Štúr v Herderově duchu bohatství lidové slovesnosti, které staví Slováky na roveň s nejmypělejšími národy.

Není zpěvnějšího národu na světě nad Slováky./.../ Vše, co se koliv duše slovanské živěji dotklo, vyrazilo se v písní nebo v slově národa, nad nějž, jak jsme již řekli, hovornějšího a zpěvnějšího není na zemi!¹²

V tomto duchu interpretuje literární vývoj, hodnotí jeho projevy a vyjadřuje se kriticky k Čechům. Do určité míry tím vlastně odůvodňuje i jazykovou odluku:

Čechové, hned od začátku života svého dějinného změnivši obřad slovanský s latinským, odstoupili na bok od svazku rodinu slovanskou spojujícího /.../ a podlehlí potom docela vlivům nedomácím, kterými setřelo se mnoho s jejich někdejší ryzostí slovanské. Jejich nové básnictví je nižší, často jako k vyrazení šprýmující a patrně cizími vlivy načichlé. Věrnější je básnictví slovenské a dílem i moravské. Žádné z nich sice nepohybuje se ve vyšších vrstvách, v žádném neohlašují se dějiny plemen, národní povědomí z tohoto ohledu již u obou spí, Slováci byli však v jednom ohledu šťastnější nad jiné, že žijíce v krajině, která podržela správu obcí(stolic), v domácím svém a společenském životě požívali úplné svobody, tvoření písní hovicí.¹³

Podléhání cizím vlivům nevytýkali však Čechům pouze Slováci (nebo pouze Štúr), podobná kritika se objevuje i v Čechách, kde je v dané době dokonce spojena s bouřlivou diskusí o tom, zda Češi mají psát pouze česky, nebo zda mohou užívat také němčiny. Ve stejném smyslu jako Štúr píše i Chmelenský:

*Ty se divíš, V-na ač Čech po německu že básní:
Byť by i česky psal, přec by jsi Němce slyšel.*¹⁴

Hodnocení české literatury, ve kterém Štúr bere v úvahu především dozvuky puchmajerovské školy, není příznačné pro celou slovenskou kritiku. Kuzmány pochopil význam K.H.Máchy dříve než Chmelenský nebo Tyl. Přesto však se zdá, že zde mezi Slováky a Čechy určité rozdíly existují. Inspirace lidovou slovesností byla na Slovensku ještě v druhé polovině XIX. století dominantní a z tohoto zorného úhlu byla posuzována i poezie umě-

¹² Ľudevít Štúr: *O národních písních a pověstech plemen slovanských*, Praha 1853, s. 3.

¹³ O. c. , s. 142-143.

¹⁴ J.K.Chmelenský: *Spisy*, Praha 1870, s. 93.

lá, v daném případě i poezie česká. V té době však Neruda napsal : „Čistě národní literatura je pouhý nesmysl – šlo by jen o národní písně a pověsti.“¹⁵

Pro rozlišení Čechů a Slováků se někdy cituje výrok Hodzův: „U nás cítíme i rozumem, u vás (v Čechách) i srdcem rozumujete.“¹⁶ Snad tomu tak skutečně bylo a je, ale jak to dokázat ?

Občas se také uvádí, že Češi byli „herbartovci“, zatímco Slováci se přikláněli tradici Hegelově. Jenže tento názor je sporný. Herbart měl sice větší vliv na myšlení české než na myšlení slovenské, jenže i v Čechách byli hegelovci četní. Nebeského báseň „Protichůdci“ je založena na jeho koncepcích¹⁷, Palacký se k němu přikláněl, August Smetana i mnozí jiní mu byli blízcí. Jenže oficiálně nebyl Hegel v Čechách přijímán kladně a někteří z jeho stoupenců se dostávali do konfliktů s veřejnou mocí. Na Slovensku, „vzdálenějším“ (kulturně, byť ne geograficky) od Vídně, se mohly Hegelovy myšlenky rozvíjet svobodněji. Není to však spojeno pouze s tím, že Slováci byli „dál od Vídně“, ale i s tím, že byli blíže Polsku, jehož filozofové (Cieszkowski) se považovali za pokračovatele německého filozofa.

Češi i Slováci se dostávali do styku s německou kulturou, nešlo však o kulturu stejnou. Synové slovenských pastorů odcházeli na studie do Halle a do Jeny, Češi občas nacházeli uplatnění ve Vídni. Podle některých z nich bylo Rakousko odpůrcem Německa, a to nejen po stránce politické, ale i po stránce kulturní. Nelze sice říci, že by na Slovensko snadněji pronikaly koncepce jenského romantismu, zatímco v Čechách by se déle udržel ohlas vídeňského singspielu a poezie anakreontské, i nad touto otázkou však je možno se zamyslet.

Názory některých kritiků slovenských (zvláště Hurbana Vajanského) a představitelů „národní školy“ české (například Krásnohorské) jsou shodné. O Vrchlickém např. Eliška Krásnohorská v roce 1877 říká :

Nikdo neupře mu uznání, že talent jeho jest z neobyčejně skvělých, bohatých, svěžích. /.../ Jedno však v epice jeho pohřešuji: původnost. /.../ Bylo by mi opakovati stesk po barvě lokální i časové, stesk po žádoucí realistické čili historické opravdovosti, i přesvědčení, že jakási kosmopolitická všeobecnost přenešena na skutečné jevy ze života národů jest pouhou neurčitostí /.../¹⁸

¹⁵ Jan Neruda : *Literatura I*, Praha 1957, s. 206 .

¹⁶ Cit. podle Jaroslav Vlček: *Literatura na Slovensku*, o.c., s. 55.

¹⁷ Viz úvod Jana Voborníka in: V.B. Nebeský: *Protichůdci*, Praha 1913.

¹⁸ In : O národní literaturu. *Z úvah a polemik májovců a lumírovců*. Uspořádal, předmluvou, komentáři a poznámkami opatřil Dušan Jeřábek, Praha 1990, ss. 178-179.

Ve stejné době píše Hurban Vajanský:

Mezi mladšími spisovateli českými vyniká Jaroslav Vrchlický svojou nevídanou plodnosťou, úhladnosťou formy, bohatosťou myšlienok a opravdu poetickým vzletom.¹⁹

Ale zároveň prohlašuje, že se tento „geniální muž“ octl na nesprávné cestě, vadí mu jeho závislost na cizích vzorech a určitá mlhavost a v referátu o jeho sbírce *Sfinx* vyznává: „/.../ nám takáto a podobná poézia nejde k srdcu.“²⁰

Komentář Vrchlického mu slouží dokonce ke kritice kulturní situace v Čechách:

Možno, že tam vyprahli srdcia, že sa niestrepcujú pri zvuku opravdivej, ľudskému citu a duchu blízkej poézie, že už nieto v Čechách ona krásna, detinná naivita srdc, tešiacich sa z pôvodného domáceho kvetu.²¹

Krásnohorská představuje část české kritiky, názory Vajanského byly pravděpodobně na Slovensku přijaté obecněji. Jde tedy o paralely částečné, nesouměrné.

Konfrontace epoch „národních“ a „kosmopolitních“ je ve vývoji našich literatur běžná. V XIX. století se tyto dvě koncepce prosazovaly na Slovensku poněkud jinak než v Čechách, to však neznamená, že tomu tak bylo a bude vždy. Národy a jejich literatury se rozdělují, sbližují, splývají a znova rozdělují. To neplatí pouze pro Slováky nebo pro Čechy a Slováky, ale obecně.

Závěr

Literární směry a žánry se nevyvíjejí ve všech zemích paralelně a výrazné rozdíly se po této stránce objevují i mezi Čechy a Slováky. V některých oblastech jsou si blízcí, v jiných se různým způsobem rozcházejí. Bylo by třeba pokračovat ve výzkumu „centrismů“, kterými se zabýval D. Ďurišín a jeho spolupracovníci, a to v několika směrech.

Je evidentní, že se vytvářejí různá společenství, a to nejen slovanská, na základě teritoriálním, etnickém nebo i jiném (například náboženském, politickém, kulturním, žánrovém...) a že se tato společenství proměňují s časem. Jinak vypadá spojitost slovanských literatur, zabýváme-li se lidovou slovesností, a jinak se bude jevit těm, kdož se zaměří na výzkum poezie renesanční a barokní, na ohlasy různých forem klasicismu nebo na pronikání surrealismu. Poezie lyrická

¹⁹ S.H.Vajanský : State o svetovej literatúre, o.c., s. 40.

²⁰ O.c., s. 46.

²¹ O.c., s. 47.

a epická se nevyvíjí podle stejných principů jako próza, tvorba dramatická nemá stejnou pozici v různých zemích, a to ani v zemích slovanských. Ve všech těchto oblastech dochází k různému prolínání domácí tradice a ohlasů literatur cizích. Umělecká tvorba je nadto hybridní a vícevrstvá: většina děl patří určitými prvky do jedné sféry – a jinými prvky se od ní vzdaluje. Dějiny, a to i dějiny literatury, svědčí o tom, že minulost se stále mění. Otevírá se zde široké pole výzkumu, ve kterém je nutno spojovat otázky literárněvědné s koncepcemi lidské koexistence.